
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ԱՆՆԱ ԱՍԱՏՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրենի տեղակալ,
Երաժշտության բաժնի վարիչ,
արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ
ՆԱԻՐԱ ՄԱՂՈՅԱՆ
Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ
Երաժշտության մանկավարժության ամբիոնի դասախոս
ՀՏԴ 78 (091)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ ԵՎ
ԿԱՅԱՑՈՒՄԸ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Հայաստանի կոմպոզիտորների միություն, Երևան, Արտաշես Ոսկերչյան, Մուշեղ Աղայան, 1932-1940թթ.:

Ключевые слова и выражения: Союз композиторов Армении, Ереван, Арташес Воскерчян, Мушег Агаян, 1932-1940 годы.

Key words and expressions: Union of Composers of Armenia, Yerevan, Artashes Voskerchyan, Mushegh Aghayan, the years 1932-1940

1932-ին ՀամԿ(Բ)Կ Կենտկոմի «Գրական-գեղարվեստական կազմակերպությունների վերակառուցման մասին» որոշմամբ ստեղծվեց ՄՍՀՄ կոմպոզիտորների միությունը, հասարակական կազմակերպություն, որը միավորում էր ՄՍՀՄ կոմպոզիտորներին և երաժշտագետներին: «Այդ որոշումը դարձավ ստեղծագործական զարգացման կարևորագույն լծակ խորհրդային կոմպոզիտորների և ողջ երաժշտական ֆրոնտի համար»¹:

Ստեղծված հասարակական կազմակերպությունն իր առջև դրեց հետևյալ հիմնական խնդիրները՝ միավորել իր անդամներին գաղափարապես բարձր, գեղարվեստորեն նշանակալից այնպիսի երկեր ստեղծելու նպատակով, որոնք հաստատում են սոցիալիստական ռեալիզմի սկզբունքները, զարգացնում ՄՍՀՄ ժողովուրդների ազգային մշակույթի ավանդույթները, նպաստել կոմպոզիտորների և երաժշտագետների

¹ **Վոսկերչյան Արտաշես,** Յերաժշտական հարցեր, Յերեվան, Պետական հրատարակչություն, 1937, էջ 3:

ստեղծագործական աճին ու պրոֆեսիոնալ վարպետության բարձրացմանը:
1932-40թթ. ՍՍՀՄ կոմպոզիտորների միության
կազմակերպություններ են ստեղծվում Մոսկվայում և Լենինգրադում,
միութենական և ինքնավար հանրապետությունների մայրաքաղաքներում,
մի քանի մարզային կենտրոններում:

1932թ. մայիսի 9-ին ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմն ընդունում է «Հայաստանի
գրական-գեղարվեստական կազմակերպությունների վերակառուցման
մասին» որոշումը, համաձայն որի վերացվում է Հայաստանի
պրոլետարական երաժիշտների ասոցիացիան, և Խորհրդային Հայաստանի
երաժիշտների միասնական միության կազմակերպման համար
ձևավորվում է հանձնաժողով հետևյալ կազմով՝ Արտաշես Ոսկերչյան
(նախագահ), Կարո Զաքարյան, Անուշավան Տեր-Ղևոնդյան, Հարո
Ստեփանյան, Հ.Եղիազարյան, Սամսոն Գասպարյան, Ռոմանոս Մելիքյան,
Մուշեղ Աղայան²:

Հունիսի 3-ին Երևանում տեղի է ունենում Երաժիշտների
համաքաղաքային ժողովը՝ նվիրված ՀամԿ(բ)Կ Կենտկոմի և ՀԿ(բ)Կ
Կենտկոմի «Գրական-գեղարվեստական կազմակերպությունների
վերակառուցման մասին» որոշմանը. ներածական խոսքով հանդես է գալիս
Ա.Ոսկերչյանը: Մտքերի փոխանակությանը մասնակցում են Մ.Քրիշչյանը,
Ա.Տեր-Ղևոնդյանը, Վ.Բունին, Հ.Եղիազարյանը, Օվս. Տեր-Գրիգորյանը,
Մ.Միրզոյանը, Մ.Ավետիսյանը, Խ.Թոռոջյանը, Դ.Լեկզերը, Հ.Վարդանյանը,
Ս.Գասպարյանը³:

24-ամյա Արտաշես Կարապետի Ոսկերչյանը (1908-1993), ով 1931թ.
ավարտել էր Երևանի կոնսերվատորիան, ղեկավարեց Կոմպոզիտորների
միության աշխատանքները մինչև 1935թ.: Նրա անունն այսօր
զարմանալիորեն ոչինչ չի ասում մեր երիտասարդ սերնդի երաժիշտներին,
քանի որ եթե չհաշվենք երաժշտագիտական նրա մի քանի հոդվածներն ու
«Յերաժշտական հարցեր» հոդվածների ժողովածուն⁴, նրա վաստակը
գրականագիտության ոլորտում է. հայ մշակույթի պատմության մեջ նա իր
հետքը թողեց որպես գրականագետ, գրաքննադատ, բանասիրական
գիտությունների դոկտոր (1966), պրոֆեսոր (1967), հայ և ռուս
գրականության ու հասարակական մտքի պատմության, մարքս-լենինյան

² Տե՛ս «Խորհրդային Հայաստան», 12 մայիսի, 1932, N 111:

³ Տե՛ս Մինչև վերջն ուղղել սխալներն ու վերակառուցել երաժշտական ֆրոնտը,
«Գրական թերթ», 10 հունիսի, 1932, N 11:

⁴ **Վոսկերչյան Արտաշես**, Յերաժշտական հարցեր, Յերեվան, Պետական
հրատարակչություն, 1937, 184 էջ:

գեղագիտության հարցերի մասնագետ:

1935-ին Ա.Ոսկերյանն ավարտելու էր (էքստեն) Երևանի համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը, 1939-ից դասախոսական աշխատանքով էր զբաղվելու Երևանի բուհերում, մասնակցելու էր Հայրենական մեծ պատերազմին, իսկ 1969-ից ռուս գրականություն էր դասավանդելու Վ.Բրյուսովի անվան ռուսաց և օտար լեզուների ինստիտուտում: Նրա հեղինակությամբ լույս էին տեսնելու «Ստ. Շահումյանի գրական հայացքները» (1947), «Սովետահայ գրականության և գրական ժառանգության հարցեր» (1954), «Ռուս մեծ քննադատներ և հրապարակախոսներ» (1957), «Степан Шаумян и вопросы литературы» (1959), «Հայ մարքսիստական քննադատության հիմնադիրները» (1962), «Քննադատություն և հրապարակախոսություն» (1968), «Ալ. Մյասնիկյանը և գրական հարցերը» (1974), «Ռուս գրականություն: Ակնարկներ» (1977), «Сурен Спандарян – публицист и критик» (1979), «Ռուս և հայ գրականության հարցեր» (1982) գրքերը⁵:

Նորաստեղծ Միության ակունքներում կանգնած գործիչները գիտակցում էին, որ Միությունը պետք է ակտիվորեն համագործակցի հանրապետության երաժշտական կոլեկտիվների հետ՝ որոշակիորեն ուղղորդելով նրանց աշխատանքները: Այս իմաստով ծրագրային կարելի է համարել Ա.Ոսկերյանի՝ «Խորհրդային արվեստի» 1933թ. մայիսյան համարում լույս տեսած «Արդյունքներ յեվ խնդիրներ (խորհրդային կոմպոզիտորների համագումարի առթիվ)» հոդվածը: Ըստ հոդվածի հեղինակի՝ Միության նպատակն էր համախմբել կոմպոզիտորներին սոցիալիստական շինարարության շուրջ և նպաստել նրանց ստեղծագործական զարգացմանը⁶. «Ստեղծագործական խնդիրներին նվիրված դիսպուտների, յերեկոների կազմակերպումը և այլն, հետապնդել են այդ նպատակը»⁷: Կոմպոզիտորները զբաղված էին ստեղծագործական լուրջ աշխատանքով, մինչդեռ կատարողական կադրերի սակավությունը խոչընդոտում էր նրանց ստեղծագործությունների կատարումն ու մասսայականացումը: «Այս բանում, - նկատում է Ա.Ոսկերյանը, - խորհրդային կոմպոզիտորներին պետք է օժանդակեն այն կազմակերպությունները (ռադիո, օպերա, կոնսերվատորիա և այլն), որոնց

⁵ Տե՛ս **Ոսկերյան Արտաշես**, Հայկական սովետական հանրագիտարան, հատոր 8, Երևան, 1982, էջ 631:

⁶ Տե՛ս **Վոսկերյան Ա.**, Արդյունքներ յեվ խնդիրներ (խորհրդային կոմպոզիտոր-ների համագումարի առթիվ), «Խորհրդային արվեստ», 1933, N 5, մայիս, էջ 3:

⁷ Նույն տեղում:

ձեռքումն են կենտրոնացած կատարողական ուժերը»⁸:

Հեղինակն իրավացիորեն ընդգծում է երաժշտական քննադատության կարևոր դերն ու նշանակությունը, որն այդ տարիներին օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով գտնվում էր ցածր մակարդակի վրա, և կարևորում է բարձրորակ քննադատության անհրաժեշտությունը: Նա երաժշտական ճակատի նշանակալի բնագավառ է համարում նաև մասսայական երաժշտական աշխատանքներն ու կադրերի պատրաստումը՝ ընդգծելով դրա հրատապությունը: Դրա հետ մեկտեղ նա գտնում է, որ «Ռադիո-երաժշտական հաղորդումների մեջ մեծ տեղ պետք է տալ նոր ստեղծվող խորհրդային երաժշտության մասսայականացմանը»⁹:

1934թ. ապրիլի 21-ին կազմակերպվում է Պետօպերային թատրոնի «Կարմեն» բեմադրության քննարկումը: Զեկուցումով հանդես է գալիս Ռ.Թերլեմեզյանը, ապա ելույթ են ունենում Ա.Բուրջայանը, Ռ.Հովհաննիսյանը, Ա.Հովհաննիսյանը, Ս.Լիսիցյանը, Ս.Գասպարյանը, Ա.Ոսկերչյանը¹⁰: Մա հետագայում պետք է դառնար Կոմպոզիտորների միության գործունեության կարևոր ուղղություններից մեկը:

Իսկ Հայկինդում 1936թ. մարտի 4-ին տեղի ունեցած կինոնկարների երաժշտական ձևավորմանը նվիրված խորհրդակցության արդյունքում, որին մասնակցում էին կինոաշխատողները և երաժիշտները, Հայկինդյին կից կազմակերպվում է երաժշտական բաժին¹¹: Սրանով իսկ դրվեցին հայկական կինոերաժշտության հիմքերը. այսուհետև ֆիլմերի համար երաժշտություն են գրում պրոֆեսիոնալ կոմպոզիտորները. նախաձեռնություն, որը պիտի շարունակվեր, և կինոերաժշտությունը պետք է դառնար բազմաթիվ ֆիլմերի հաջողությունը մեծապես պայմանավորող գործոն: Սարգիս Բարխուդարյանը երաժշտություն է գրում «Շունն ու կատուն» մուլտիպլիկացիոն (1936), «Կարո» (1937) և «Քաջ Նազար» (1940) գեղարվեստական կինոնկարների համար, Աշոտ Սաթյանը՝ «Վեց համազարկ» (1937), «Լեռնային արշավ» (1939), «Գվարդիական կինը» (1942), «Դուստրը» (1943) և «Դավիթ-Բեկ» գեղարվեստական կինոնկարների համար (1944) ևն: 1938թ. Արամ Խաչատրյանը երաժշտություն է գրում «Ձանգեզուր», իսկ 1939թ. Հարո Ստեփանյանը՝ «Լեռնային հեղեղ» գեղարվեստական

⁸ Նույն տեղում:

⁹ Նույն տեղում, էջ 4:

¹⁰ **Սազմանյան Ռ.**, Սովետահայ երաժշտական կյանքի տարեփոխություն (1920-1945), պատ. խմբ.³ Մ.Մուրադյան, Երևան, 1979, էջ 128: «Խորհրդային Հայաստան», N 4, 1934, էջ 32:

¹¹ Երաժշտական բաժին Հայկինդում, «Խորհրդային Հայաստան», 5 մարտի, 1936, N 53:

ֆիլմերի համար:

1935թ. Միության ղեկավարությունն ստանձնում է Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցում Մակար Եկմայանին աշակերտած, ապա Պետերբուրգի (1907-1911) և Մոսկվայի (1925-1930) կոնսերվատորիաներում երաժշտական կրթություն ստացած, որպես երաժիշտ-մանկավարժ և երգիչ (բարիտոն) աշխատած, ինչպես նաև Երևա-նում, Թիֆլիսում և Մոսկվայում համերգներով հանդես եկած, իսկ 1930թ. Երևան տեղափոխված երաժշտագետ և կոմպոզիտոր Մուշեղ Ղազարոսի Աղայանը (1883-1966)¹²:

1936թ. մարտի 8-15-ը տեղի է ունենում Հայաստանի կոմպոզիտորների ստեղծագործական խորհրդակցությունը՝ նվիրված «Պրավդայում» տպագրված երաժշտական հարցերի վերաբերյալ հոդվածների քննարկմանը. ելույթ են ունենում Կ.Զաքարյանը, Օվս.Տեր-Գրիգորյանը, Բ.Քուշնարյանը, Ա.Մայիլյանը, Հ.Ստեփան-յանը, Մ.Միրզոյանը, Մ.Մազմանյանը, Ռ.Թերլեմեզյանը, Տ.Հախում-յանը, Վ.Սամվելյանը, Հ.Պողոսյանը¹³:

Հայ կոմպոզիտորների մասնագիտական աճի համար կարևոր էին ստեղծագործական շփումները և նրանց երաժշտության պրոպագանդան Հայաստանի սահմաններից դուրս, մասնավորապես Մոսկվայում: 1937թ. ապրիլի 19-ին Մոսկվայի Միությունների տան Սյունազարդ դահլիճում բացվում է Սովետական կոմպոզիտորների միության առաջին համամիութենական համագումարը¹⁴, իսկ մայիսի 10-ին տեղի ունեցած ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների համամիութենական խորհրդակցության մասնակիցները դիտում են Կարո Զա-քարյանի «Մարջան» օպերան¹⁵:

¹² Տե՛ս Աղայան Մուշեղ, Հայկական սովետական հանրագիտարան, հատոր 1, Երևան, 1974, էջ 244:

¹³ Տե՛ս **Մազմանյան Ռ.**, նշվ. աշխ., էջ 185: Հանուն ռեալիստական խորհրդային երաժշտության, «Խորհրդային Հայաստան», 17 մարտի, 1936, N 63: **Джаниян Г.** Творческое совещание композиторов, “Коммунист”, 14 марта, 1936, N 63. Против формализма, сумбура и хаоса в музыке, “Коммунист”, 18 марта, 1936, N 64:

¹⁴ Տե՛ս **Захаров В.** Развивать и совершенствовать советскую музыку, “Правда”, 19 апреля, 1937, N 110. Открытие первого Всесоюзного съезда советских композиторов, “Правда”, 20 апреля, 1937, N 111. Всесоюзный съезд советских композиторов, “Правда”, 22 апреля, 1937, N 113. На первом Всесоюзном съезде советских композиторов, “Правда”, 23 апреля, 1937, N 114:

¹⁵ **Мелик-Вртанесян К.** Успех оперы “Марджан”, “Коммунист”, 14 мая, 1937, N 108:

1939թ. հունվարի 11-12-ը տեղի ունեցած Հայաստանի կոմպոզիտորների հանրապետական առաջին կոնֆերանսում զեկուցումով հանդես է գալիս Մուշեղ Աղայանը, իսկ մտքերի փոխանակությանը մասնակցում են Հ.Ստեփանյանը, Ա.Տեր-Ղևոնդյանը, Գ.Եղիազարյանը, Մ.Միրզոյանը, Ա.Աղաբաբյանը, Ա.Շահինյանը, Կ.Սարաջևը, Դ.Դեմիրճյանը, Զ.Վարդանյանը, Ռ.Թերլեմեզյանը, Ս.Գասպարյանը, Ա.Կարատովը, Էդ.Կզարթմյանը: Ընտրվում է Հայաստանի սովետական կոմպոզիտորների միության վարչություն հետևյալ կազմով՝ Հարո Ստեփանյան (նախագահ), Կ.Զաքարյան, Մ.Մազմանյան (տեղակալ), Ա.Տեր-Ղևոնդյան, Մ.Աղայան¹⁶:

Մ.Աղայանին փոխարինում է 1923-1926 թվականներին Մոսկվայի Գնեսինների անվան երաժշտական տեխնիկումում ուսանած, 1930թ. Լենինգրադի կոնսերվատորիայի՝ Վ.Վ.Շչեքրբաչովի ստեղծագործական դասարանի շրջանավարտ Հարո Լևոնի Ստեփանյանը (1897-1966), ով պիտի դառնար «Սովետական Հայաստանի երաժշտական մշակույթի զարգացման գործի ակտիվ կազմակերպիչներից» մեկը¹⁷: Նա Երևանի կոնսերվատորիայում 1930թ. հիմնադրված ստեղծագործական դասարանի առաջին դասատուներից էր՝ Սարգիս Բաբխուդարյանի և Վարդգես Տալանի հետ, ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի պատգամավոր՝ ընտրված 1938թ. հունիսի 12-ին, հետագայում՝ ՀԽՍՀ Պետական մրցանակի դափնեկիր (1951), ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստ (1960)... Միությունը թևակոխում է իր գործունեության նոր ու արգասաբեր փուլ: Աստիճանաբար բարձրանում են կոմպոզիտորների դերն ու նշանակությունը հանրապետության մշակութային ու հասարակական կյանքում:

¹⁶ *Մազմանյան Ռ.*, նշվ. աշխ., էջ 212-213: *Թերլեմեզյան Ռ.*, *Երաժշտագետների կոնֆերանսի արդյունքները*, «Նորհրդային Հայաստան», 15 հունվարի, 1939, N 12: *К открытию 1-ой республиканской конференции композиторов Армении, "Коммунист", 11 января, 1939, N 9. Закарян К. Задачи нашей конференции, там же. Сатян А. Радостно жить и творить, там же. Б-ян С. На конференции композиторов Армении, "Коммунист", 14 января, 1939, N 11. Конференция композиторов Армении, "Сталинец", 15 января, 1939, N 6:*

¹⁷ *Տիգրանյան Գ.*, Ստեփանյան Հարո Լևոնի, Հայկական սովետական հանրագիտարան, հատոր 11, Երևան, 1985, էջ 129:

Ա.Ասատրյան, Ն.Մադոյան
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՏԵՂԾՈՒՄԸ ԵՎ
ԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Ամփոփում

Հոդվածը նվիրված է Հայաստանի կոմպոզիտորների միության ստեղծմանն ու առաջին քայլերին: Առանձնացվել է Միության գործունեության 1932-1940թթ. ժամանակահատվածը, երբ Միությունը դեկլարել են Արտաշես Ոսկերչյանը և Մուշեղ Աղայանը: Այս փուլում հենց նախանշվեցին Միության հետագա գործունեության որոշ ուղղություններ՝ դրվեցին կինոերաժշտության հիմքերը, հայ երաժշտությունը հնչեց Հայաստանից դուրս նն:

А.Асатрян, Н.Мадоян
СОЗДАНИЕ И СТАНОВЛЕНИЕ СОЮЗА КОМПОЗИТОРОВ
АРМЕНИИ

Резюме

Статья посвящена истории создания и первым шагам Союза композиторов Армении. В деятельности Союза выделены годы с 1932го по 1940й, когда его руководителями были Арташес Воскерчян и Мушег Агаян. Именно в этот период были predetermined некоторые направления деятельности Союза, заложены основы киномузыки, армянская музыка зазвучала за пределами Армении и т.п.

A.Asatryan, N.Madoyan
FOUNDATION AND ESTABLISHMENT OF ARMENIA UNION OF
COMPOSERS

Summary

The paper describes the history of foundation and the first steps of the Union of Composers of Armenia. The years 1932-1940 have been highlighted, when Artashes Voskerchyan and Mushegh Aghayan headed the Union. It was the period when some of the further activities of the Union were predetermined, the foundations for film music were set, Armenian music was to be heard far beyond the boundaries of Armenia, etc.